

کوتاه درباره قدیمی ترین اسناد پزشکی موجود در

آستان قدس رضوی

سند مهربانی با بیماران

سیدی| امروز برابر تقویم ها، روز اسناد ملی است. اما سوای این تاریخ، روز اسناد پزشکی نیز نامیده می شود؛ مناسبتی که کمتر به آن پرداخته شده است. از این رو قصد داریم در سطرهای بعدی، برایتان درباره قدیمی ترین اسناد پزشکی مشهد که متعلق به دارالشفای حضرتی است و اکنون در مرکز اسناد آستان قدس رضوی نگهداری می شود، بگوییم.
برابر امارهای ثبت شده در مرکز اسناد آستان قدس رضوی، حدود۳ هزارو۸۰۰ عنوان نشریه پزشکی از دوره قاجار تا زمان حاضر در مرکز نسخ خطی آستان قدس نگهداری می شود. قدیمی ترین این اسناد «حفظ الصحه» نام دارد و مربوط به نشریات دوران قاجار است. در این مکان همچنین کتابی به نام «تاریخ ۵۰۰ ساله خدمات پزشکی» نیز هست که در آن، مطالبی درباره پرداخت حقوق کادر درمانی، ساخت داروها تا تحولات پزشکی و توسعه مراکز در دوران معاصر و شکل گیری پزشکی مدرن، گردآوری شده است و جزو بی نظیرترین مکتوبات پزشکی جهان است.

- نسخه های پزشکی برجای مانده از دوره صفوی

اکنون قدیمی ترین اسناد مربوط به پزشکی در مرکز اسناد آستان قدس رضوی، متعلق به نسخه های پزشکی برجای مانده از دوره صفوی است. در برخی از این نسخه ها، به ترکیبات دارویی شامل معجون ها و شربت ها اشاره شده است که متعلق به سال ۱۰۱۰ قمری است. همچنین فهرست بیماران و نوع داروهای تجویز شده برای آنان، متعلق به سال ۱۰۱۷ قمری، دستور متولی وقت برای تأیید اقلام دارویی در شربت خانه توسط حکیم آستانه باقی مانده از سال ۱۰۳۷ قمری، پرداخت حقوق و مواجب به جراحان آستان قدس رضوی در سال ۱۰۶۷ قمری، سند ساختن نغخه خانه در آستان قدس رضوی و هزینه های آن در سال ۱۱۱۳ قمری، اعطای بخشی از درآمد و حاصل سالیانه معدن مس نژوشک به عنوان سیورغال جهت مداوای بیماران به آستان قدس رضوی در سال ۱۱۱۴ قمری، حکم میرزا محمد علی قدیمی برای طبابت در سال ۱۱۱۶ قمری، پرداخت مواجب اطباء آستان قدس رضوی در سال ۱۱۲۹ قمری و صورت کارکنان دارالشفای آستان قدس رضوی در سال ۱۲۸۷ قمری، از قدیمی ترین و با ارزش ترین اسناد پزشکی برجای مانده از مشهد قدیم است.

- قدیمی ترین موقوفه های پزشکی مشهد

به جز این اسناد، باتوجه به اینکه برآورده کردن نیاز گروه ها و اقشار خاص جامعه همواره از دغدغه های واقفان بوده است، اسناد بسیاری نیز درباره وقف در مصارف پزشکی وجود دارد که در کنار دیگر اسناد آستان قدس رضوی نگهداری می شوند؛ برای نمونه «عتیق بن احمد ملک اسماعیل» در سال ۹۳۱ قمری، تعدادی از رقیبات مزرعه کنویس را برای درمان بیماران، اطعام فقرا و سائکین، صادرین و واردین، بیماران و غریبان» وقف می کند. همچنین «مهدی قلی بیگ میراخورباشی» در رجب سال ۱۲۷ قمری، هشت عشر درآمد حمام وقفی خود را صرف ادویه و اشربه شربت خانه و دارالشفای حضرت کرده است و این یعنی دارالشفای حضرت، قبل از حکومت شاه عباس صفوی نیز دایر بوده و به بیماران خدمات می داده است.

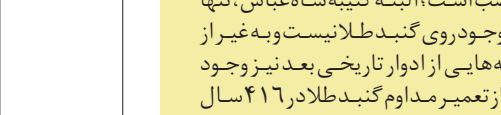
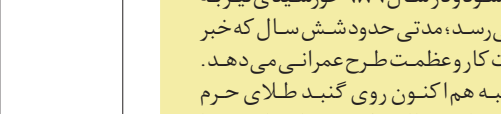
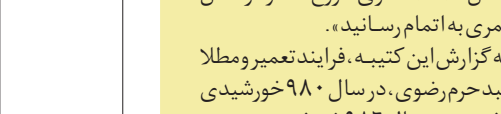
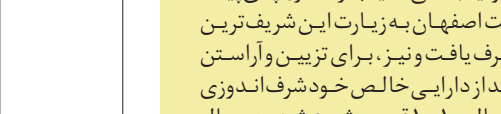
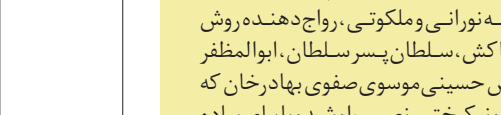
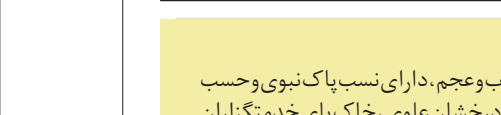
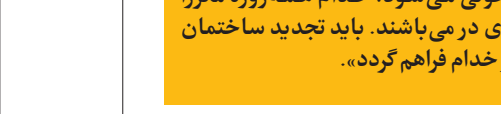
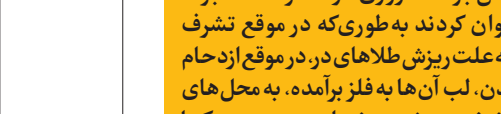
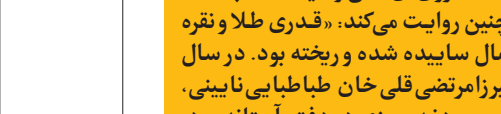
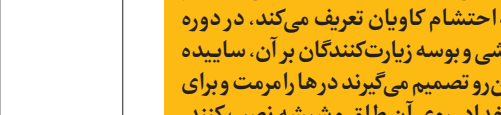
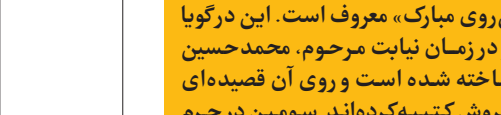
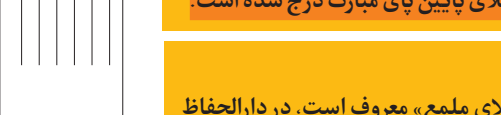
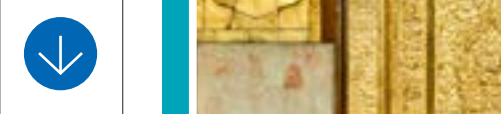
- شاخص ترین سند پزشکی درباره جذامیان

اسناد موقوفی برای بیماران خاص از جمله جذامیان مشهد، دسته ای دیگر از اسناد پزشکی در مشهد هستند که نشان از همدلی و همراهی با این بیماران در مشهد قدیم دارد. لازم به ذکر است که در بین بیماری های مختلف، بیماری جذام یا خوره، یکی از بیماری های قدیمی است که در گذشته، گریبان گیر بشر بوده است. باتوجه به عوارض جذام و ترس مردم، جذامیان از جامعه طرد می شدند و این عامل، سبب انزوا و تنهایی آن ها می شده و علاوه بر این، به فقر و محرومیت بیشتر آن هانیز منجر می شده است. برای نمونه یکی از موقوفه های شاخص پزشکی مربوط به جذامیان که در مرکز اسناد آستان قدس رضوی نگهداری می شود، رونوشت وقف نامه «حاجی میرزا عبدالکریم» ملقب به «حکیم رادکانی» است که در ماه رمضان ۱۳۳۵ قمری، بخشی از زمین های زراعی مزرعه «فرک»، واقع در بلوک رادکان، را با تمام ملحقات و منضمات عرفی و شرعی، وقف درمان و هزینه های جذامیان در شهر مقدس مشهد کرده است. این وقف نامه به صورت تک برگي و به شکل طوماری در ابعاد ۱۲ در ۵۵ سانتی متر است.

نکته جالب اینکه متن این وقف نامه به صورت تاییبی ثبت شده است که مشخص می کند این رونوشت در سال های بعد از تدوین اولیه، تهیه شده است و به همین دلیل فاقد آرایه های هنری است. در این وقف نامه بعد از حمد و ثنا و بیان هدف از نگارش آن، مورد وقف و حدود و مصارف آن، ذکر و متولی موقوفه موظف شده است بعد از هزینه های لازم و یک عشر حق التولیه و نیم عشر حق النظاره، بقیه را به مصارف جذامیان برساند.
تولیت این موقوفه مادامی که واقف در قید حیات است، با خود اوست و پس از وفات، نیز تولیت به فرمانفرمای ایالت خراسان و نظارت آن نیز به اولیای آستان قدس رضوی واگذار شده است. این وقف نامه را برخی علما و مجتهدان شهر مشهد و کارکنان آستان قدس تأیید کرده اند و اکنون با شماره اموالی ۶۵۱۷۶ در بخش مخزن مرکز اسناد آستان قدس رضوی نگهداری می شود.

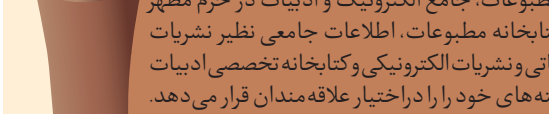
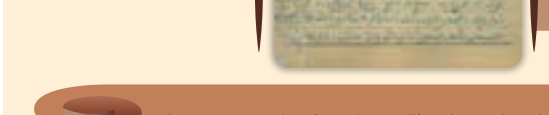
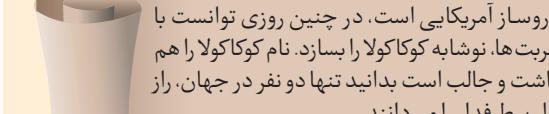
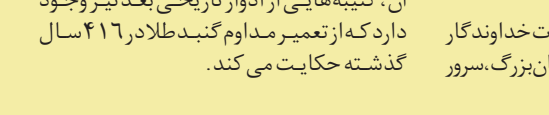
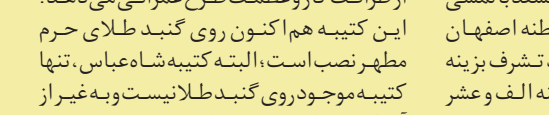
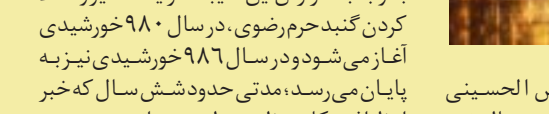
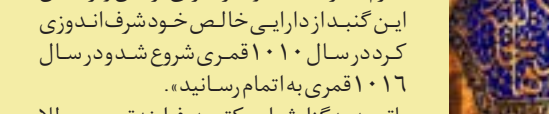
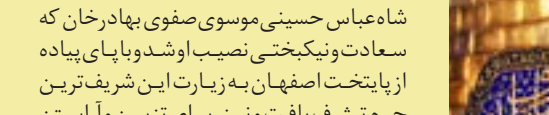
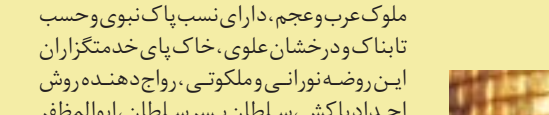
تصویر سند وقف نامه «حاجی میرزا عبدالکریم»

* این مصرع در شعر در طلای پایین پای مبارک درج شده است.

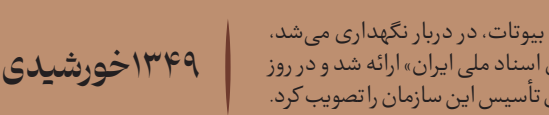
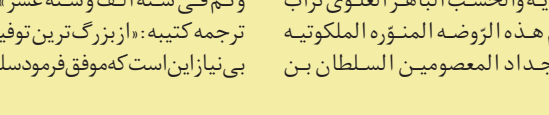
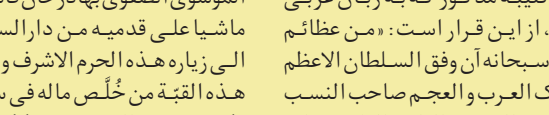
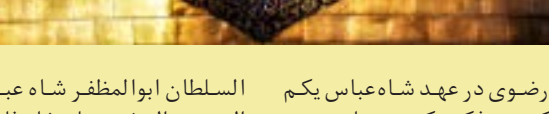
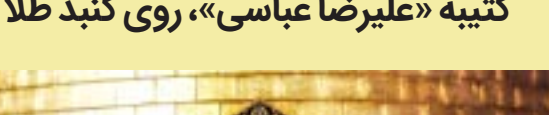
در طلای ملمع

سومین درکه به «در طلای ملمع» معروف است. در دارالحفاظ قرار دارد و به «در پیش روی مبارک» معروف است. این در گویا به سال ۱۲۷۲ قمری و در زمان نایب مرحوم، محمد حسین عضدالملک قزوینی، ساخته شده است و روی آن قصیده ای از میرزا محمد علی سروش کتیبه کرده اند. سومین در حرم امام هشتم^(ع) آن طور که احتشام کاویان تعریف می کند، در دوره پهلوی به دلیل دست کشی و بوسه زیارت کنندگان بر آن، ساییده و ریخته شده است، از این رو تصمیم می گیرند درها را مرمت و برای پیشگیری دوباره این رخداد، روی آن طلق و شیشه نصب کنند. او شرح این ماجرا را چنین روایت می کند: «قدری طلا و نقره زیر طلا برحسب استعمال ساییده شده و ریخته بود. در سال ۱۳۰۳ خورشیدی که میرزا مرتضی قلی خان طباطبائی نایینی، متولی باشی آستان قدس بودند، روزی در دفتر آستانه بود. نایب التولیه عظمی عنوان کردند به طوری که در موقع تشرف به حرم مشاهده کردم، به علت ریزش طلاهای در، در موقع از دست زوار و هجوم برای بوسیدن، لب آن ها به فلز برآمده، به محل های ریخته شده گیر کرده، خونی می شود. خدام همه روزه مکررا مشغول تطهیر خون های در می باشند. باید تجدید ساختمان شود که آسایش زائران و خدام فراهم گردد».

در جواهرنشان فتحعلی شاهی

دومین معروف ترین در حرم مطهر رضوی نیز در جواهرنشان فتحعلی شاهی است. گویا این درکه با طلای خالص و جواهر بسیار زینت شده است. به سال ۱۲۳۲ هجری قمری، پس از پیروزی فتحعلی شاه بر فتح خان افغان، وزیر محمود شاه درانی، در تهران ساخته و وقف آستان مقدس رضوی شده است. راویان نوشته اند که این در را میرزا عبد... خان امین الدوله به مشهد می آورد و ابتدا میرزا هدایتا...، مجتهد آن را در پای ضریح نصب می کند، اما بعدها جای آن تغییر می کند. در جواهرنشان دارای چند کتیبه ادبی است که روی یکی از آن ها این ابیات نقش بسته است: «شه خلد آشیان فتحعلی شاه / که بادا روح او باروح توأم دری از زر خالص پیشکش کرد / بسبب اشرف اولاد آدم جسارت پیشه سالارش به بغما / ببرد و کرد از دینار و درهم حسام السلطنه سلطان مراد آنک / بود عم شهنشاه معظم (این مصراع کنده شده است) / ز زر و گوهر آوردش فراهم در پایین پای خسروی باش / به تاریخ طرازش گفت خرم مضمون این ابیات به ویزه آنچه در مصرع پنجم آمده است، نشان می دهد که این در نیز اگرچه اهدایی فتحعلی شاه بوده است، یک بار به غارت رفته و از نو بنیان شده است.

گذری بر تاریخ درهای طلای حرم مطهر به مناسبت افزوده شدن یک در طلای دیگر به آن ها

زند بر در این بارگاه شمس و قمر*

حاجی سلطان محمد در دو روز گذشته خبری باتیتر «آماده شدن در طلای اهدایی حرم حضرت معصومه^(س)

به آستان حضرت رضا^(ع)، بر روی درگاه خبرگزاری ها نشست. در توضیح این خبر باید گفت که قرار است هم زمان با دهه کرامت، دری طلایی با دو تن وزن که قلم کاری، طلا کاری، کره چوب، مینا کاری و خطاطی آن در حرم حضرت معصومه^(س) انجام شده است، تقدیم حرم برادرشان امام رضا^(ع) شود.
باین اتفاق، تعداد درهای طلای آستان ملانک پاسیان امام هشتم^(ع) به چهار عدد می رسد. همین موضوع سبب شد در سطرهایی برایتان از قدیمی ترین درهای طلای حرم مطهر رضوی بگوییم و کشتی در تاریخ مطلا کاری این حریم مقدس بزنیم.

آغاز تاریخ طلا کاری در حرم حضرت رضا^(ع)

نخستین نشانه های طلا کاری در حرم مطهر رضوی، از گنبد آن آغاز شد. روایت است شاه تهماسب اول صفوی، کسی است که با صرف حدود ۸۰ اکیلو گرم طلا برای اولین بار گنبد مطهر رضوی را طلا کاری می کند. این کار با استفاده از ورقه های مس «طلا اندود شده» انجام گرفت تا گنبد حرم مطهر رضوی، نخستین گنبد در جهان اسلام باشد که رنگ طلا می گیرد. پیش از این و مطابق گزارش صدرالدین سلطان ابراهیم امینی، مورخ دوره صفوی، نمای گنبد مطهر را با کاشی سبزرنگ پوشانده بودند.

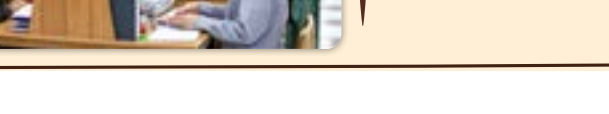
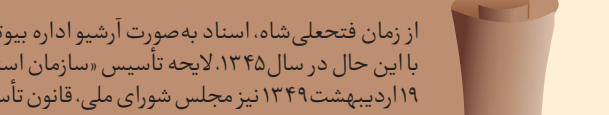
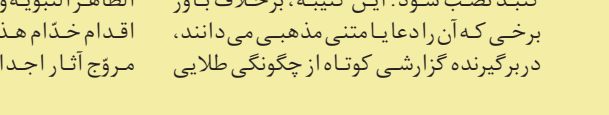
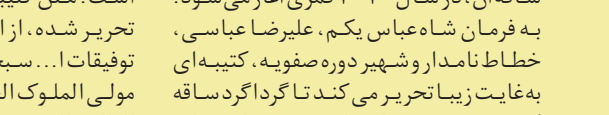
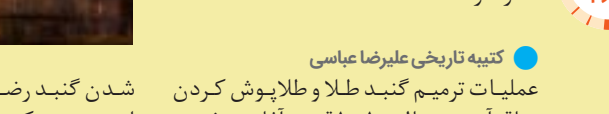
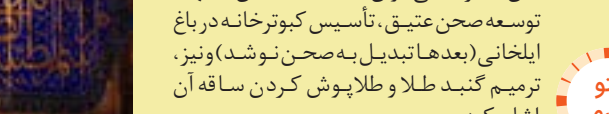
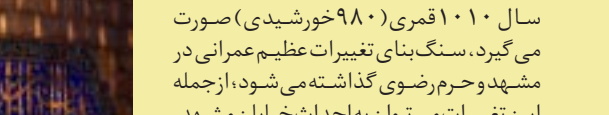
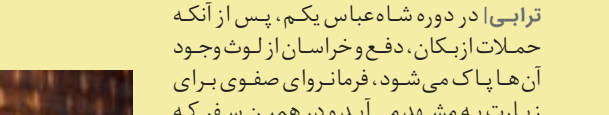
گزارش هایی درباره نخستین درهای بارزش حرم مطهر

در سفرنامه این بطوطه هم که به سال ۷۲۴ قمری سیاهه شده، توصیف حرم مطهر رضوی با این کلمات آغاز شده است: «در ورودی حرم را نقره کاری کرده و پرده ابریشم زردوزی بر آن آویخته اند». او در ادامه، از دری بارزش حرف می زند که گویا بین سقا خانه و دارالسیاده فعلی باز می شده است. ولی این در بعد ها برداشته می شود و اطلاعی نیز درباره سرنوشت آن در دست نیست؛ به همین دلیل نمی دانیم که جنس آن از چه بوده است.

در زرنقش پایین پای مبارک

اما نخستین در طلایی که نشان آن میان اسناد باقی مانده است، در زرنقشی است که پایین پای مبارک به سمت گنبد حاتم خانی قرار دارد و از گذشته تا هنوز باقی است. این در که به دستور شاه عباس صفوی ساخته شده است، گویا طلا و جواهراتش حوالی سال های ۱۲۱۲ تا ۱۲۱۶ قمری به غارت می رود. ماجرا از این قرار است که پس از آنکه آغامحمد خان قاجار در سال ۱۲۱۲ قمری در نواحی قتلیس کشته می شود، نادر میرزا افشار که در یازداشت او بوده است، سر به شورش می گذارد، به سرحدات خراسان می آید و دست به غارت اموال آستانه می زند. آن طوره که احتشام کاویان نوشته است، او برای تأمین هزینه جنگی که در سر داشته است، طلاهای این در را می کند و حتی قندیل طلای بزرگ جواهرنشانی که جدش، نادر شاه، تقدیم آستان مقدس امام رضا^(ع) کرده بود، را هم به بغما می برد.

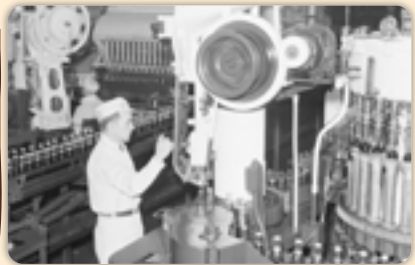
۸۰ سال پس از این غائله، این در، دوباره با هزینه دوست علی خان معیرالملک، خادم کشیک سوم آستان قدس، باز خالص پوشیده و شانزده بیت روی آن حک می شود. مطلع این ابیات چنین است: «زهی به روی خلاق در سعادت فر/ در حریم علی بن موسی جعفر/ دری که خواهد رضوان ز پرده درانش/ دری که ساید کیوان بر آستانش سر/ سپهر خواست که باشد بر آن دراز حجاب/ بدو چه گفتیم؟ گفتیم حجاب خویش مدر/ بهشت گفت که هستم به صحن او ماندن/ بدو چه گفتیم؟ گفتیم که آبروی خویش میر/ به جای حلقه زرین و حلقه سیمین/ زند بر در این بارگاه شمس و قمر».

- کتیبه تاریخی علیرضا عباسی

عملیات ترمیم گنبد طلا و طلاپوش کردن ساقه آن، در سال ۱۰۱۰ قمری آغاز می شود. به فرمان شاه عباس یکم، علیرضا عباسی، خطاط نامدار و شهیر دوره صفویه، کتیبه ای به غایت زیبا تحریر می کند تا گرداگرد ساقه گنبد نصب شود. این کتیبه، برخلاف باور برخی که آن را دعا یا متنی مذهبی می دانند، در برگزیده گزارشی کوتاه از چگونگی طلایی

۱۸۸۶ میلادی

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با این حال در سال ۱۳۴۵، لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» ارائه شد و در روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۴۹ نیز مجلس شورای ملی، قانون تأسیس این سازمان را تصویب کرد.

از زمان فتحعلی شاه، اسناد به صورت آرشیو اداره بیوتات، در دربار نگهداری می شد، با